CONSELL VALENCIÀ de CULTURA

Palau de Forcalló
Museu, 3
46003 València
www.cvc.gva.es
cvc@gva.es

Informe sobre la declaració de BIC del Delericte Bou-Ferrer

Autor: Comissió Llegat Històric i Artístic
Aprovació: Ple 24 novembre 2014

ANTECEDENTS

Amb data 17 de setembre de 2014 va tindre entrada en el Consell Valencià de Cultura una còpia de la Resolució de 8 de juliol del mateix any, de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport, per la qual s'obria un expedient de declaració de Bé d'Interés Cultural (BIC) de les restes del naufragi d'una nau romana, denominades Bou-Ferrer pels noms dels seus descobridors, davant de la costa de la Vila Joiosa. Sent preceptiu l'informe d'este Consell València de Cultura per a l'esmentada declaració, la presidència de la nostra institució va encarregar a la Comissió de Llegat Cultural la redacció del present informe.

EL DESCOBRIMENT I LA SEGURETAT

Els bussejadors José Bou i Antoine Ferrer, l'any 2000, van localitzar en aigües no gaire profundes, davant de la costa de la Vila Joiosa, les restes d'una nau amb un carregament d'àmfores, de gran importància arqueològica. Informades les autoritats, com és preceptiu, es va comprovar que la zona, per les seues característiques –fons fangós, prats de posidònia, aigües fredes i poc transparents, poca fauna—era de les considerades poc interessants pels bussejadors, raó per la qual no s'havien localitzat, ni per fortuna violentat, les restes romanes.

Molt poc després, es van posar en marxa els mecanismes d'investigació i custòdia de la troballa, que en el mes de maig de l'any 2001 ja tenia al voltant protecció física contra possibles activitats saquejadores. En efecte, es va col·locar sobre les restes una cobertura de xarxes de pesca i al damunt un emmallat metàl·lic, i es va fer fort el conjunt amb un perímetre de delimitació llastat amb huit grans blocs de formigó encadenats entre si i amb altres mesures de seguretat.

INVESTIGACIÓ ARQUEOLÒGICA

Des de l'any 2001 fins a l'actualitat la investigació científica ha sigut pràcticament constant en la zona, amb campanyes estiuenques de diversa índole, tant en mar com en terra, en les quals s'ha dut a terme el tractament de les peces que s'ha autoritzat que foren extretes per a la seua anàlisi. El Museu Arqueològic Municipal de la Vila Joiosa, el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de la Comunitat Valenciana i la Direcció Ceneral de Patrimoni Cultural Valencià, amb una constant col·laboració en la matèria, van fer possible les primeres investigacions professionals dels senyors de Juan i Viver, que van determinar l'especial importància de la troballa.

Durant els anys 2003 i 2004, sota la direcció dels senyors Castillo i Espinosa es va estar treballant profitosament amb suport del programa europeu ANSER, que estudia les antigues rutes marítimes comercials en el Mediterrani. En la campanya de 2006 es va fer una cala de gran importància, en quadro de tres metres, que va establir la categoria especial de la troballa. Tot el derelicte va ser dibuixat i en el treball es van aplicar els més moderns models informàtics de tractament i maneig de les dades. En 2007 van continuar els treballs de dibuix i catalogació, i es va poder establir que les àmfores viatjaven apilades en quatre sostres o pisos i que la majoria estaven tapades amb peces especialment dissenyades per a la seua comesa.

Els treballs han continuat cada any, i s'ha anat acumulant informació. Per mencionar només l'última campanya, la de l'any 2014, indicarem que l'equip que ha treballat en la zona ha estat compost per l'arqueòleg inspector de la Generalitat, José Luis de Madaria, com a supervisor, i els bussejadors arqueòlegs Carlos de Juan (director), Juan S. Miralles, J. L. de Madaria i David Selmo.

Els objectius dels treballs eren determinar la importància de la troballa, el contingut de l'embarcació i la seua càrrega, l'origen de la nau, per què va sotsobrar en eixe punt de la costa, què podia portar embarcat a més de les àmfores, quin grau de conservació té el casc i l'establiment d'un mètode de treball científic per a l'estudi de les restes.

LA TROBALLA I LA SEUA GRAN IMPORTÀNCIA

Després de les campanyes d'investigació realitzades, en les quals han col·laborat també tècnics i especialistes italians, gran part de les preguntes inicials s'han pogut respondre raonablement. D'esta manera, podem establir un quadro succint de dades sobre el derelicte Bou-Ferrer.

- Es tracta del millor i més important derelicte romà d'època altoimperial a disposició dels especialistes en tot el Mediterrani, i oferix excepcionals oportunitats d'investigació arqueològica i una projecció cultural i didàctica de gran importància en instal·lacions ubicades en terra.
- Les restes estan submergides a uns 25 metres de profunditat, circumstància poc habitual que fa senzill i accessible el busseig.
- A la nau se li calculen fins a 30 metres d'eslora i uns 8 de mànega, la qual cosa dóna una capacitat de transport d'entre 160 i 215 tones. Es tracta d'un veler comercial romà, de gran port, que s'ha datat a mitjan segle I. És el més gran que es conserva de la seua època.
- Els especialistes han establit que la nau viatjava "en l'època tumultuosa d'emperadors com Tiberi, Claudi o Neró, en la qual es comença a articular el sistema perquè la població romana tinga assegurat l'aliment per part de l'estat romà".
- Transportava com a mínim unes 2.500 àmfores de 40 litres amb càrrega de garum, salsa de peix molt apreciada en el món romà. Totes les àmfores es troben en el derelicte, la gran majoria estan segellades i fins i tot n'hi ha que conserven restes orgàniques del seu contingut. Només 274 àmfores s'han portat a terra i es conserven, amb tractament adequat, en el Museu de la Vila Joiosa.

- Excepcionalment, gràcies a haver-se afonat en una zona de llims que la van protegir, la nau conserva en molt bon estat la major part del seu casc de fusta, inclosos postam i quadernes. Això dóna nou valor arqueològic i científic a la troballa.
- Gràcies a eixa circumstància, els experts (de Juan i Cibecchini) han pogut establir, per les clavilles de fusta i pel conjunt de claus trobats, que la nau va ser construïda a la manera pròpia de les drassanes romanes de Nàpols.
- Pel seu port i per la importància de la càrrega, els experts han establit que la nau es movia només entre ports d'especial rellevància. No era una nau de cabotatge sinó d'altura. La conjectura principal és que devia procedir de les factories de saladura del sud d'Espanya –Tarifa-Bolonia, Barbate, Cadis-- i que es dirigia potser al port d'Òstia de Roma o a un altre de nivell paregut.
- L'origen geogràfic s'establix també basant-se que a Villanueva de Puerto Real, no lluny de Cadis, hi havia les més importants terrisseries d'àmfores Dressel 7-II, que són les que portava el navili, amb quatre lleugeres variants de format.
- També va suscitar interés entre els investigadors la presència en les restes d'uns quants lingots de plom, de 40 per 15 centímetres, amb inscripcions CCV CER no ben descrites, que fan conjecturar que podria tractar-se del llast però que obren la porta a possibles transports de metalls a bord.

EL MUSEU DE LA VILA: INVESTIGACIÓ, DOCÈNCIA I TURISME

Encara que en les investigacions ha col·laborat amb instal·lacions i tècnics el MARQ d'Alacant, s'ha de fer notar que la Vila Joiosa té un Museu Arqueològic, i que això ha facilitat notablement els treballs submarins amb instal·lacions terrestres molt pròximes.

Creat en 1975 per uns cultes aficionats, el Museu va adquirir rang oficial, reconegut per la Generalitat, en 1996. Des de llavors ha funcionat amb equip professional i d'investigació. En l'actualitat s'estan concloent les obres d'una nova seu, amb el patrocini de la Diputació Provincial. Les obres del nou museu estaran acabades, previsiblement, a principis de 2015, segons va manifestar el president de la Generalitat recentment, en el curs d'una visita.

D'esta manera, les àmfores que s'han extret del mar en les distintes campanyes de busseig, han sigut tractades en el mateix museu, on es procedix al seu dessalatge en basses. Algunes s'han exposat en el MARQ d'Alacant. Com és natural, el museu de la Vila Joiosa projecta vincular en el futur el jaciment submarí als seus continguts i programes didàctics, amb l'al·licient d'una important atracció turística i educativa.

L'estiu de 2014 es van programar cinc expedicions de visita submarina, guiades i controlades, que van recórrer les restes i el camp d'àmfores.

CONCLUSIONS

1.- El derelicte Bou-Ferrer és un jaciment arqueològic excepcional per la seua raresa, i també per la importància tant del navili com de la seua càrrega. Tot i haver-se investigat intensament, encara hi ha moltes dades per aclarir que aconsellen la continuïtat dels treballs en el futur.

2.- Les possibilitats científiques d'este jaciment submarí són excepcionals i de capital importància en l'arqueologia de tot el Mediterrani.

3.- La presència d'un museu arqueològic prop de les restes, a la Vila Joiosa, oferix unes possibilitats de gran valor didàctic, cultural i turístic, que seran afavorides amb la pròxima obertura de la nova seu del museu i la seua dotació per part de la Diputació Provincial d'Alacant.

4.- Per tot això, el Consell Valencià de Cultura avala i aconsella la declaració de Bé d'Interés Cultural del camp arqueològic submarí del derelicte Bou-Ferrer, amb la protecció, foment cultural i estímul de la investigació que se'n deriva.

5.- El present informe es traslladarà a la Direcció General de Patrimoni com a entitat peticionària, a la Diputació Provincial d'Alacant, a l'Ajuntament de la Vila Joiosa i a la Federació Valenciana de Municipis i Províncies.